

**ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО;
ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО**

УДК 347.64:349.6:351.84(477)

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.2.5>

КУРИЛО В.І., КУРИЛО І.В.

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ
ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВА ДИТИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ
ТЕХНОГЕННИХ ЗАГРОЗ****LEGAL SUPPORT OF THE ACTIVITY OF GUARDIANSHIP AND CUSTODY
BODIES REGARDING THE PROTECTION OF THE CHILD'S RIGHT TO A SAFE
ENVIRONMENT IN THE CONDITIONS OF TECHNOGENIC THREATS**

Метою статті є теоретико-правовий аналіз нормативного забезпечення діяльності органів опіки та піклування щодо захисту права дитини на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах техногенних загроз, виявлення прогалин чинного законодавства та формулювання пропозицій щодо удосконалення відповідних правових положень. У статті здійснено комплексний правовий аналіз механізмів забезпечення діяльності органів опіки та піклування у частині захисту права дитини на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах техногенних загроз, що набули в Україні безпрецедентного масштабу внаслідок збройної агресії російської федерації. Доведено, що руйнування Каховської гідроелектростанції 6 червня 2023 року, тимчасова окупація Запорізької атомної електростанції, систематичні удари по об'єктах критичної інфраструктури сформували нову категорію небезпек, з якими чинне законодавство України про охорону дитинства не повною мірою спроможне ефективно впоратися. Виявлено, що правовий статус органів опіки та піклування у сфері реагування на техногенні загрози характеризується фрагментарністю нормативного регулювання, дублюванням повноважень із службами у справах дітей, Державною службою з надзвичайних ситуацій, військовими адміністраціями. Проаналізовано нормативно-правові акти щодо механізму примусової евакуації дітей, відповідні норми Сімейного кодексу України, Закону України «Про охорону дитинства», Кодексу цивільного захисту України. Обґрунтовано необхідність імплементації положень Загального коментаря № 26 (2023) Комітету ООН з прав дитини щодо екологічних прав дітей у національне законодавство. Розглянуто релевантні правові позиції Європейського суду з прав людини у справах «Дубецька та інші проти України», «Гримковська проти України», «Дземюк проти України», які формують стандарт позитивних зобов'язань держави у сфері захисту приватного життя від екологічних загроз. Сформульовано пропозиції щодо удосконалення нормативно-правової бази, зокрема щодо запровадження інституту екологічного представництва дитини органами опіки та піклування, розроблення спеціальних протоколів реагування на техногенні надзвичайні ситуації.

© КУРИЛО В.І. – доктор юридичних наук, професор, чл.- кор. НААН України, заслужений юрист України, завідувач кафедри адміністративного та фінансового права (Національний університет біоресурсів і природокористування України) <https://orcid.org/0000-0003-1268-801X>

© КУРИЛО І.В. – доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу проблем публічного права (Науково-дослідний інститут публічного права) <https://orcid.org/0000-0001-7018-3883>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Ключові слова: найкращі інтереси дитини, права дитини, права людини, опіка, сімейне право, екологічна безпека, безпечне довкілля, охорона навколишнього природного середовища, ЄСПЛ.

The purpose of the article is a theoretical and legal analysis of the regulatory support for the activities of guardianship and trusteeship bodies in protecting the child's right to a safe environment for life and health in conditions of technogenic threats, identifying gaps in current legislation and formulating proposals for improving relevant legal provisions. The article provides a comprehensive legal analysis of the mechanisms ensuring the activity of guardianship and custody bodies in protecting the child's right to a safe environment for life and health under conditions of technogenic threats, which have reached an unprecedented scale in Ukraine due to the armed aggression of the Russian Federation. It is proved that the destruction of the Kakhovka hydroelectric power station on 6 June 2023, the temporary occupation of the Zaporizhzhia nuclear power plant, and systematic strikes on critical infrastructure facilities have formed a new category of dangers, with which the current legislation of Ukraine on childhood protection is not fully able to cope effectively. It has been revealed that the legal status of guardianship and custody bodies in the field of responding to technogenic threats is characterized by fragmentary regulatory regulation, duplication of powers with children's services, the State Emergency Service, and military administrations. The author analyzes regulatory and legal acts on the mechanism of forced evacuation of children, the relevant provisions of the Family Code of Ukraine, the Law of Ukraine «On Protection of Childhood», and the Code of Civil Protection of Ukraine. The need to implement the provisions of General Comment No. 26 (2023) of the UN Committee on the Rights of the Child on children's environmental rights into national legislation is substantiated. The relevant legal positions of the European Court of Human Rights in the cases «Dubetska and others v. Ukraine», «Hrymkovska v. Ukraine», «Dzemyuk v. Ukraine» are considered, which form the standard of positive state obligations in the field of protecting private life from environmental threats. Proposals are formulated for improving the regulatory framework, in particular regarding the introduction of the institute of environmental representation of the child by guardianship and custody bodies, the development of special protocols for responding to technogenic emergencies.

Key words: *best interests of the child, children's rights, human rights, custody, family law, environmental security, safe environment, environmental protection, ECHR.*

Вступ. Збройна агресія російської федерації проти України, що триває з 2014 року та набула повномасштабного характеру 24 лютого 2022 року, спричинила формування на території держави якісно нової системи ризиків для життя і здоров'я дитячого населення. Поряд із безпосередніми загрозами життю від обстрілів, мінної небезпеки, насильницького переміщення, дедалі гострішим постає питання забезпечення права дитини на безпечне для життя і здоров'я довкілля у контексті техногенних загроз. Підбив 6 червня 2023 року Каховської гідроелектростанції, який спричинив повне руйнування гідроопору та спустошення Каховського водосховища, подія стала найбільшою екологічною катастрофою в Європі з часів Чорнобильської трагедії [1], тимчасова окупація Запорізької атомної електростанції з порушенням шести із семи ключових принципів (стовпів) ядерної безпеки [2], систематичні удари по об'єктах критичної інфраструктури – все це сформувало сукупність соціальних відносин, в якому традиційні підходи до діяльності органів опіки та піклування потребують переосмислення.

Згідно з даними Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, за 2022–2024 роки 596 дітей загинули, 1740 дітей отримали поранення внаслідок збройної агресії [3]. Станом на початок 2025 року число вбитих дітей сягнуло 669, а поранених – перевищило 1833 [4]. Ці цифри унаочнюють масштаб проблеми, яка вимагає негайного юридичного реагування саме через діяльність органів опіки та піклування – ключового суб'єкта забезпечення прав дитини в Україні.

Право дитини на безпечне для життя і здоров'я довкілля закріплене на конституційному рівні (стаття 50 Конституції України), у статті 293 Цивільного кодексу України, у статті 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», у статті 6 Закону України «Про охорону дитинства». Однак механізм реалізації цього права у площині діяльності органів

опіки та піклування досі не отримав належного нормативного оформлення. Чинна Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866, що регулює провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини [5], розроблялася за інших соціально-правових умов і не враховує специфіки реагування на техногенні катастрофи в умовах збройного конфлікту. Це створює правовий вакуум, що нерідко долається органами опіки та піклування шляхом ухвалення оперативних рішень за межами чіткої нормативної регламентації.

Актуальність обраної теми зумовлена також прийняттям 28 серпня 2023 року Комітетом ООН з прав дитини Загального коментаря № 26 щодо прав дитини та довілля з особливим акцентом на зміну клімату [6]. Цей міжнародний документ уперше системно тлумачить положення Конвенції ООН про права дитини у контексті екологічних викликів та формулює нові зобов'язання держав-учасниць. Україна, як держава, що ратифікувала Конвенцію 27 лютого 1991 року [7], зобов'язана імплементувати ці тлумачення у власну правозастосовну практику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика правового забезпечення діяльності органів опіки та піклування була предметом наукових розробок низки науковців. Окремі аспекти захисту прав дітей в умовах воєнного стану розглядали М.М. Сірант [8], Ю.С. Сусь та К.В. Білоусова [9]. Деякі питання захисту прав дитини в умовах воєнного стану розглядалися в колективній роботі «Захист прав дитини в умовах воєнного стану» [10]. Питанням охорони довілля у практиці Європейського суду з прав людини та її впливу на українську судову практику було присвячено аналітичні матеріали Верховного Суду України [11].

Водночас комплексного дослідження правового забезпечення діяльності саме органів опіки та піклування у контексті захисту права дитини на безпечне довілля в умовах техногенних загроз у вітчизняній правовій науці не проводилось. Більшість публікацій або зосереджені на загальних аспектах захисту прав дитини під час війни, або розглядають екологічні права без врахування специфіки правового статусу дитини як особливого суб'єкта правовідносин. Що визначає необхідність дослідження даної проблематики.

Метою статті є теоретико-правовий аналіз нормативного забезпечення діяльності органів опіки та піклування щодо захисту права дитини на безпечне для життя і здоров'я довілля в умовах техногенних загроз, виявлення прогалин чинного законодавства та формулювання пропозицій щодо удосконалення відповідних правових положень.

Результати дослідження. У теорії права право на безпечне для життя і здоров'я довілля традиційно належить до природних, невідчужуваних, особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи. Конституційний Суд України у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що право на безпечне для життя і здоров'я довілля є фундаментальним природним правом, яке належить кожному з моменту народження [12].

Право дитини на безпечне довілля має певну специфіку, зумовлену біопсихологічними особливостями дитячого організму – підвищеною чутливістю до токсичних речовин та техногенних забруднень, обмеженими можливостями самозахисту, залежністю від волі дорослих осіб у виборі місця проживання та умов життя. Саме тому Загальний коментар № 26 (2023) Комітету ООН з прав дитини окремо підкреслив, що держави несуть відповідальність не лише за захист прав дітей від безпосередньої шкоди, але й за передбачувані порушення їхніх прав у майбутньому внаслідок дій або бездіяльності сьогодні [6]. Цей принцип пролонгованої «відповідальності через покоління» формує концептуальну основу для розширеного тлумачення обов'язків органів опіки та піклування.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 76/300 від 28 липня 2022 року «Право людини на чисте, здорове і стає довілля» підкреслила значення та визнання цього права як фундаментального права людини [13]. У контексті інтерпретації цього права для дітей особливого значення набуває принцип «найкращих інтересів дитини», закріплений у статті 3 Конвенції ООН про права дитини, який, на думку Європейського суду з прав людини, висловлену у рішенні у справі «Sahin v. Germany» (заява № 30943/96, рішення Великої палати від 8 липня 2003 року), має пріоритетне значення в усіх рішеннях, що стосуються дітей [14].

Поняття «техногенні загрози» впливає з поняття «техногенна безпека», яке отримало нормативне закріплення у статті 2 Кодексу цивільного захисту України [15] як надзвичайна ситуація техногенного характеру, що включає аварії, катастрофи, вибухи, пожежі, виявлення радіаційного, хімічного, біологічного, бактеріологічного забруднення. У сучасних умовах України ця категорія, вочевидь, розширюється за рахунок специфічних загроз, спричинених воєнними діями: руйнування об'єктів критичної інфраструктури, забруднення території залишками боєприпасів,

пошкодження систем життєзабезпечення, ризику, пов'язані з функціонуванням атомних електростанцій у зоні бойових дій.

Ще одним важливим для дослідження міжнародним договором є Оргуська конвенція [16]. Концепція «триступеневої системи екологічних прав» (доступ до інформації, участь у прийнятті рішень, доступ до правосуддя), сформована Оргуською конвенцією 1998 року, яку Україна ратифікувала однією з перших ще у 1999 році, потребує адаптації до правового статусу дитини. Дитина за загальним правилом не має повної цивільної дієздатності, тому реалізація цих прав здійснюється через інститут законного представництва, в якому особлива роль належить саме органам опіки та піклування у випадках, коли батьки відсутні або не виконують своїх обов'язків.

Система та правовий статус органів опіки та піклування в Україні. Правовий статус органів опіки та піклування визначається сукупністю норм Цивільного кодексу України (статті 55–79) [17], Сімейного кодексу України (глава 19, статті 243–251) [18], Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [19], Закону України «Про охорону дитинства» [20], Постанови Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866 [5].

Відповідно до п. 3 згаданої Постанови, органами опіки та піклування є районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі органи міських, районних у містах, сільських, селищних рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад. Безпосереднє провадження діяльності щодо захисту прав дитини покладається на служби у справах дітей. Така децентралізована модель породжує проблему координації дій між різнорівневими суб'єктами в умовах надзвичайних ситуацій, що набуло особливої гостроти у 2022–2025 роках.

Слід підкреслити, що у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України від серпня 2024 року, до Державної служби України у справах дітей перейшли повноваження у сфері усиновлення, опіки і піклування, діяльності прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, які раніше належали Національній соціальній сервісній службі [21]. Така інституційна трансформація, що відбулася на тлі активної фази війни, вимагає особливої уваги до питань якості реалізації захисних функцій.

Відповідно до положень статті 19 Сімейного кодексу України [18] закріплюється обов'язкова участь органу опіки та піклування у вирішенні судом спорів щодо дітей участі батьків у вихованні дитини, визначення місця проживання, відібрання дитини, позбавлення батьківських прав та інших. Як підкреслив Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду у постанові від 23 грудня 2020 року у справі № 712/11527/17, «при розгляді спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, визначення місця проживання дитини тощо обов'язковою є участь органу опіки та піклування» [22]. Висновок такого органу має рекомендаційний характер, але суд може його не врахувати лише за певних умов.

Правове забезпечення захисту права дитини на безпечне довкілля в умовах техногенних загроз. Аналіз чинних нормативних актів дозволяє стверджувати, що наразі немає єдиного загального спеціального акту, який би регулював діяльність органів опіки та піклування саме у сфері захисту від загроз техногенного або біологічного походження. Натомість, відповідні норми розпорошені між Кодексом цивільного захисту України, який визначає загальні засади захисту населення, у тому числі дитячого, у разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру [15]; постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2023 року № 209 якою було запроваджено механізм обов'язкової евакуації дітей із зон активних бойових дій [23]; постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 року № 546 «Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення» [24]; постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 року № 268 «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» [25].

Положеннями постанови № 209 [23] передбачається, що рішення про обов'язкову евакуацію дітей з метою їх захисту (які перебувають у зоні збройних конфліктів або воєнних дій) в примусовий спосіб ухвалюються обласними військовими адміністраціями за погодженням з органами військового командування та Координаційним штабом. Евакуація здійснюється у супроводі одного з батьків, особи, яка їх замінює, або іншого законного представника. Однак функції органу опіки та піклування у цьому процесі окреслені фрагментарно: фактично орган опіки залучається лише на стадії визначення законного представника або у разі його відсутності. Це створює прогалину у регулюванні – механізм забезпечення представництва інтересів дитини на

стадії планування евакуації, оцінки ризиків, ухвалення рішення про маршрут і місце переміщення лишається нерозв'язаним.

Важливим напрямом діяльності органів опіки та піклування у досліджуваній сфері є участь у наданні дитині статусу постраждалої внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Згідно з Постановою КМУ № 268 від 5 квітня 2017 року, право на отримання такого статусу має дитина, яка до досягнення нею 18 років зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, отримала поранення, контузію, каліцтво, була викрадена або незаконно вивезена, залучалася до участі у діях воєнізованих чи збройних формувань [25]. Проте важливо зазначити, що законодавець не передбачив окремого статусу для дитини, яка постраждала від наслідків техногенної катастрофи, спричиненої воєнними діями (наприклад, від руйнування Каховської ГЕС). Така дитина може отримати статус лише за наявності прямих фізичних чи психологічних ушкоджень, але правове реагування на сам факт перебування в зоні екологічної катастрофи лишається невизначеним.

Особливе значення має Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 року № 1363-р [26]. Операційний план з її реалізації, містить заходи з адаптації до екологічних викликів, однак не передбачає спеціальних механізмів захисту дитячого населення, що становить очевидну прогалину з огляду на положення Загального коментаря № 26 (2023) Комітету ООН з прав дитини [6].

Українська судова практика останніх років дозволяє виділити кілька принципових позицій, релевантних для досліджуваної теми.

По-перше, Верховний Суд послідовно відстоює пріоритет принципу найкращих інтересів дитини. У постанові від 9 лютого 2023 року у справі № 753/572/20 Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду наголосив, що «з огляду на введення воєнного стану в Україні, при вирішенні спорів, що стосуються прав та інтересів дитини, першочерговим завданням держави є забезпечення її безпеки і права на життя» [27, с. 9]. Це формулювання має ключове значення, оскільки фактично закладає у судову практику доктрину, відповідно до якої безпекові міркування у воєнний час превалюють над іншими аспектами при прийнятті рішень щодо дитини.

По-друге, у постанові Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 11 грудня 2023 року у справі № 523/19706/19 підтверджено принциповий висновок, що «визначення місця проживання дитини разом із матір'ю відповідатиме якнайкращим інтересам дитини» з урахуванням негативного впливу одного з батьків на її розвиток [28]. Цей підхід становить додатковий критерій оцінки безпечності середовища дитини – не лише з точки зору фізичних ризиків, але й з точки зору середовища виховання. Окрім того, визначено, що не може абсолютизуватися обов'язковість висновку органу опіки та піклування.

По-третє, у постанові Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 25 березня 2024 року у справі № 183/1464/22 викладено правову позицію щодо забезпечення виконання судових рішень про визначення місця проживання дитини у випадку, коли один з батьків змінив місце проживання дитини до ухвалення такого рішення [29]. Ця позиція має значення в умовах війни, коли переміщення дітей між регіонами України та за кордон стало масовим явищем.

Принципово важливою для розуміння стандартів захисту права на безпечне довкілля є практика Європейського суду з прав людини. У справі «Дубецька та інші проти України» ЄСПЛ констатував порушення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод через те, що держава не вжила належних заходів для захисту приватного і сімейного життя заявників від промислового забруднення вугільної шахти та збагачувальної фабрики, що тривало понад двадцять років [30]. Заявники, серед яких були діти, страждали від хронічних захворювань, спричинених забрудненням повітря і води. Суд особливо наголосив на позитивному обов'язку держави не лише утримуватися від втручання у право на приватне життя, але й вживати активних заходів для захисту цього права від екологічних загроз.

У справі «Гримковська проти України» ЄСПЛ встановив порушення статті 8 Конвенції внаслідок неспроможності держави належно врегулювати негативний вплив автомобільної дороги на мешканців [31]. Особливого значення набуває висновок Суду про обов'язковість проведення належних попередніх досліджень щодо дотримання екологічних норм перед прийняттям рішень, що можуть вплинути на середовище проживання людей. Цей принцип процедурної обережності повинен бути покладений в основу діяльності органів опіки та піклування при прийнятті рішень щодо дитини в умовах техногенних загроз.

У справі «Дземюк проти України» (заява № 42488/02, рішення від 4 вересня 2014 року) ЄСПЛ визнав порушення статті 8 Конвенції через побудову кладовища на відстані 38 метрів від будинку заявника без дотримання санітарно-захисної зони, що призвело до забруднення джерел питної води [32]. Цей прецедент важливий тим, що Суд встановив пряме порушення права на повагу до приватного життя через екологічну загрозу, яка не мала очевидного характеру масштабної катастрофи, але створювала постійну небезпеку для здоров'я.

Узагальнюючи практику ЄСПЛ, Верховний Суд України у відповідних узагальненнях підкреслює, що позитивні зобов'язання держави у сфері захисту довкілля включають: 1) запровадження ефективної законодавчої та адміністративної бази для попередження порушень; 2) проведення належних досліджень перед прийняттям рішень, що можуть вплинути на навколишнє середовище; 3) забезпечення громадськості доступом до відповідної інформації; 4) надання можливості ефективного судового захисту [33]. Ці стандарти прямо застосовні до діяльності органів опіки та піклування, які повинні діяти не тільки реактивно, а й проактивно у захисті права дитини на безпечне довкілля.

Особливу цінність становить досвід Федеративної Республіки Німеччина у частині надання дитячому омбудсмену повноважень з ініціювання екологічних позовів від імені неповнолітніх. У справі «Sahin v. Germany» (заява № 30943/96, рішення Великої палати від 8 липня 2003 року) [14] ЄСПЛ підкреслив, що національні органи мають перевагу прямого контакту з усіма зацікавленими особами, але рішення повинні переглядатися у світлі Конвенції з прав людини. Цей принцип додаткового контролю має бути впроваджений і в українській системі органів опіки та піклування.

Особливості реагування органів опіки та піклування на конкретні техногенні катастрофи. Підлив Каховської гідроелектростанції 6 червня 2023 року продемонстрував невідповідність правової системи України до реагування на масштабні техногенні катастрофи з точки зору захисту прав дитини. У зону затоплення потрапили десятки населених пунктів з тисячами дітей. Виникли питання щодо правового регулювання певних суспільних відносин, а саме оперативного встановлення статусу дитини, що залишилася без опіки внаслідок загибелі або зникнення батьків; забезпечення виконання обов'язку органів опіки та піклування щодо обстеження умов життя дитини, якщо безпосередні умови знищено; ухвалення рішення про тимчасове влаштування дитини, якщо її переміщення повинно відбутися в надзвичайно стислі терміни та інші.

Фрагментарність правового регулювання змусила органи опіки та піклування ухвалювати рішення на межі з виходом за межі їхньої компетенції, що, з одного боку, є вимушеною реакцією на надзвичайні обставини, а з іншого – створює ризики для прав дитини та потенційну юридичну відповідальність відповідних посадових осіб.

Аналогічні проблеми виникли і у зв'язку з ризиками, пов'язаними з функціонуванням Запорізької атомної електростанції, що з 4 березня 2022 року перебуває під тимчасовою окупацією. Заява МАГАТЕ про порушення шести із семи ключових принципів (стовпів) ядерної безпеки [2] – все це створює потенціал для ядерної катастрофи, наслідки якої матимуть прямий вплив на життя і здоров'я мільйонів дітей як в Україні, так і за її межами. Однак спеціальних правових механізмів реагування органів опіки та піклування на радіаційну загрозу, що враховували б специфіку дитячого населення, у чинному законодавстві фактично не передбачено.

Іншим напрямом є проблема дітей, які залишаються на тимчасово окупованих територіях або у зонах активних бойових дій, де ризики техногенного характеру є особливо високими. За даними Уповноваженого з прав людини, ні державні органи України, ні міжнародні організації та незалежні моніторингові місії не мають фізичного доступу до ТОТ України. Було надано висновки, що відповідно до дистанційного моніторингу було зафіксовано низку порушень прав дитини [3, с. 110].

Висновки та рекомендації. Проведене дослідження дозволяє виявити певні проблеми правового забезпечення діяльності органів опіки та піклування у досліджуваній сфері та сформулювати такі висновки.

Право дитини на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах техногенних загроз має бути визнане комплексним правом, що поєднує елементи особистого немайнового права, екологічного права та права на безпеку. Сучасні умови, в яких опинилася Україна внаслідок збройної агресії російської федерації, створюють якісно нову систему ризиків, що вимагає переосмислення традиційних підходів до правового забезпечення цього права.

Чинна нормативно-правова база діяльності органів опіки та піклування в Україні характеризується фрагментарністю, відсутністю нормативного закріплення спеціальних повноважень

органів опіки та піклування в умовах техногенних надзвичайних ситуацій; спеціальних механізмів реагування на техногенні загрози, дублюванням повноважень з іншими суб'єктами публічного управління. У ситуаціях термінового реагування це породжує публічну управлінську невизначеність.

Можна констатувати відсутність механізму превентивного реагування на потенційні техногенні загрози. Чинна модель є переважно реактивною – орган опіки та піклування включається у роботу вже після того, як дитина опинилася у небезпечній ситуації, а не до моменту її виникнення.

Судова практика Верховного Суду України демонструє послідовне утвердження принципу найкращих інтересів дитини як визначального критерію при прийнятті рішень. Однак цей принцип потребує подальшої конкретизації стосовно ситуацій техногенних загроз, зокрема через формулювання чітких критеріїв оцінки екологічної безпечності середовища дитини. Практика Європейського суду з прав людини у справах «Дубецька та інші проти України», «Гримковська проти України», «Дземюк проти України» формує стандарт позитивних зобов'язань держави, обов'язковий для імплементації в діяльність українських органів опіки та піклування.

Прийняття Комітетом ООН з прав дитини Загального коментаря № 26 (2023) щодо прав дитини та довілля становить важливий міжнародно-правовий стандарт, який вимагає системної імплементації в національне законодавство України через внесення відповідних змін до Закону України «Про охорону дитинства» та інших нормативно-правових актів. З огляду на виявлені прогалини, пропонується внести зміни до статті 6 Закону України «Про охорону дитинства», доповнивши її положеннями про екологічні права дитини відповідно до Загального коментаря № 26 (2023) Комітету ООН з прав дитини.

Перспективами подальших наукових досліджень у цьому напрямі є: розроблення методики оцінки екологічних ризиків для дитячого населення для застосування органами опіки та піклування; дослідження особливостей правового статусу дитини, яка постраждала від техногенної катастрофи, спричиненої воєнними діями; вивчення європейського досвіду інтеграції екологічних стандартів у діяльність органів соціального захисту дітей; запровадження інституту екологічного представництва дитини органами опіки та піклування, який передбачав би право органу опіки та піклування ініціювати процедури адміністративного або судового захисту прав дитини у разі виявлення екологічних загроз її життю чи здоров'ю.

Список використаних джерел:

1. Ukraine War Environmental Consequences Work Group (2025) Two years after the Kakhovka Hydropower Plant's destruction: environmental consequences and the need for strategic decisions. June 6, 2025. URL: <https://uwecworkgroup.info/two-years-after-the-kakhovka-hydropower-plants-destruction-environmental-consequences-and-the-need-for-strategic-decisions/>.
2. IAEA (2025) Director General Statement on Situation in Ukraine. Update 313. 10 September 2025 URL: <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-313-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>.
3. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (2025) Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%A9%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C_%D0%A3%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_2024_%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%96.pdf.
4. UNHR (2025) The impact of the armed conflict and occupation on children's rights in Ukraine, 24 February 2022 – 31 December 2024. UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine. 21 March 2025. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/The-impact-of-the-armed-conflict-and-occupation-on-childrens-rights-in-Ukraine-24-February-2022-31-December-2024>.
5. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>.
6. Committee on the Rights of the Child (2023) General comment No. 26 (2023) on children's rights and the environment with a special focus on climate change : CRC/C/GC/26. Committee on the Rights of the Child. UN, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/crcgc26-general-comment-no-26-2023-childrens-rights>.

7. Конвенція про права дитини (1989) : Міжнародний документ від 20 листопада 1989 року. Ратифікована Постановою Верховної Ради від 27 лютого 1991 року № 789-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.10-8.
8. Сірант М.М. (2024) Захист прав дитини в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 694–696. URL: http://lsej.org.ua/2_2024/174.pdf.
9. Сусь Ю.С., Білоусова К.В. (2024) До питання захисту прав дітей в умовах воєнного стану. *Український освітньо-науковий медичний простір*. 2024. 1. 4Ц12. <https://doi.org/10.31612/3041-1548.1.2024.01>.
10. Захист прав дитини в умовах воєнного стану. Колективна монографія. Львів-Торунь. 2024. 228 с.
11. Питання охорони довкілля в практиці ЄСПЛ та їх вплив на судову практику в Україні : огляд. Верховний Суд України. 2020. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/959173>.
12. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Конституційний Суд України. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/4410-pravo-na-bezpechne-dlya-zhyttya-i-zdorovya-dovkillya>.
13. Resolution adopted by the General Assembly on 28 July 2022. The human right to a clean, healthy and sustainable environment : A/RES/76/300. UN General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3983329>.
14. Case of Sahin v. Germany (Application No. 30943/96) : Judgment of the Grand Chamber of 8 July 2003. European Court of Human Rights. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61194>.
15. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34–35. Ст. 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.
16. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Організація) : Міжнародний документ від 25 червня 1998 року. Ратифікована Законом України від 6 липня 1999 року № 832-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015.
17. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 432-IV: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
18. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
19. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005. № 2342-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>.
20. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
21. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України у зв'язку з утворенням Державної служби у справах дітей: постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2024 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2024-%D0%BF#Text>.
22. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 23 грудня 2020 року у справі № 712/11527/17 (провадження № 61-18882св19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93835748>.
23. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 і від 29 липня 2022 р. № 854: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2023 року № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2023-%D0%BF#Text>.
24. Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 року № 546. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-tymchasove-peremishchennia-evakuatsiiu-ditei-ta-a546-2>.
25. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 року № 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF>.
26. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 року № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text>.

27. Синельників Є. Судові спори щодо дітей у практиці Верховного Суду у період воєнного стану.. Огляд судових спорів у практиці Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Sud_sporu_ditu.pdf.

28. Постанова Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 11 грудня 2023 року у справі № 523/19706/19. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C026612>.

29. Постанова Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 25 березня 2024 року у справі № 183/1464/22. URL: <https://kma.court.gov.ua/sud4820/gromadyanam/1/simeunisporu>.

30. Справа «Дубецька та інші проти України» (Заява № 30499/03): Рішення Європейського суду з прав людини від 10 лютого 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_689.

31. Справа «Гримковська проти України» (Заява № 38182/03): Рішення Європейського суду з прав людини від 21 липня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_729.

32. Справа «Дземюк проти України» (Заява № 42488/02): Рішення Європейського суду з прав людини від 4 вересня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a51.

33. Розгляд Європейським Судом екологічних справ в світлі статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Українська Гельсінська спілка з прав людини. 2021. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/rozghliad-yevropeyskym-sudom-ekolohichnykh-sprav-v-svitli-statti-8-konventsii-pro-zakhyst-prav-liudyny-i-osnovopolozhnykh-svobod/>.

Дата першого надходження статті до видання: 10.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.03.2026